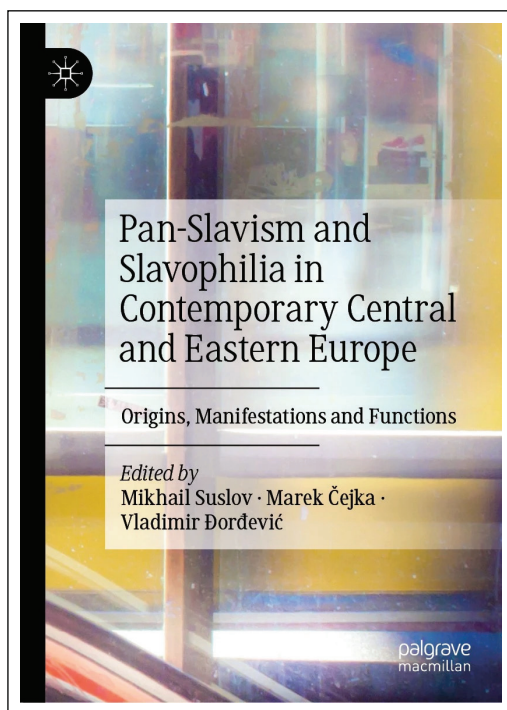

Pan-Slavism and Slavophilia in Contemporary Central and Eastern Europe: Origins, Manifestations and Functions

Mikhail Suslov, Marek Čejka & Vladimir Đorđević (red.)

Basingstoke: Palgrave Macmillan 2023
428 sidor. ISBN 9783031178740

Recenserad av **Per-Arne Bodin** [Professor emeritus i slaviska språk, Stockholms universitet, pab@slav.su.se]

Volymen behandlar panslavism, ett begrepp välbekant för alla som ägnar sig åt slavisk idéhistoria. I inledningskapitlet klargörs innebörden genom att det likställs med »Slavophilia», slavofili, och får omfatta allt från ideologi över frågor om dagspolitik till populär geopolitik, alltså hur slavofili gestaltas på gräsrotsnivå.

Användningen av ordet slavofili kan vid första anblicken verka något förvirrande, eftersom det annars appliceras på den ryska slavofila rörelsen i mitten av 1800-talet med Kirejevskij och Chomjakov som portalgestalter. Trots namnet var intresset för en större slavisk gemenskap ganska svalt hos dem. Det gällde att försöka definiera själva ryskheten.

Mikhail Suslov och hans medförfattare vidgar begreppet både geografiskt och historiskt i bokens 20-tal artiklar. Slavofili används om olika övernationella rörelser som inte bara likt panslavismen står för ett aggressivt och imperialistiskt budskap utan också en mängd olika försök att skapa samhörigheter mellan olika enskilda slaviska folk i det förflutna och i nutid. Många av projekten kom bara till pappret och papperskorgen och ett och ett kan de kännas oväsentliga, men när de, som i denna bok, ses i ett större sammanhang erbjuder läsarna en helhetsbild av skeenden viktig både för förståelsen av historien och för den geopolitiska utvecklingen idag.

©2023 Per-Arne Bodin. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Bodin, P.-A. (2023). *Pan-Slavism and Slavophilia in Contemporary Central and Eastern Europe: Origins, Manifestations and Functions*. Nordisk Østforum, 37, 216–218. <http://doi.org/10.23865/noros.v37.5945>

Författarna gör helt riktigt en åtskillnad mellan pan-nationalismer och makro-nationalismer, där de senare förfäktar politiska och militära strävanden att inkorporera områden som uppfattas tillhöra den egna staten historiskt, det som ibland kallas irredentism, särskilt med avseende på Ungern. Det tydligaste nutida exemplet är Russkij mir, Den ryska världen, som dagens ryska makthavare tar till för att bevisa att Ukraina och Belarus egentligen är förlorade delar av Ryssland.

I bokens inledning är författarna noga med definitionerna, vilket blir hjälpsamt för den vidare läsningen, men den lyfter också en större vetenskaplig fråga med bäring på många olika geopolitiska sammanhang. I några av de enskilda kapitlen vidgas dock definitionen så att slavofili till slut kommer att omfatta alltför många rörelser och personer.

Olika kombinationer av slaviska gemenskaper blir viktiga i olika konstellationer av stater och folk, av inkluderingar och exkluderingar. Suslov påpekar i sitt inledningskapitel att panslavisterna ofta framstår som historiens förlorare och att slavofili både kan ha en emancipatorisk kraft och vara ett verktyg för förtryck.

Panslavism är, som påpekas i volymen, ett begrepp som skapats för att hävda en övernationell gemenskap riktad än mot germanerna, än mot habsburgarna, än mot det osmanska riket. Ryssland uppfattas nästan alltid som centrum för de panslavistiska visionerna och det är därför extra intressant med visioner som till exempel har Belarus, Polen eller Tjeckien som centrum.

Begreppet panslavism uppkom på 1800-talet och har, som påpekas i boken, motsvarighet i andra också föga lyckosamma övernationella idéer som till exempel panturkismen eller skandinavismen i de nordiska länderna. En nutida rörelse som man kunde ha nämnt som jämförelse är den mera framgångsrika paneuropeiska rörelsen som leddes av Otto von Habsburg och som fortfarande existerar. Här har habsburgarna fått en annan och mera positiv Europaintegrerande roll än dynastin har i panslavistiska sammanhang.

Det görs vidare reda för olika försök som gjorts genom tiderna att skapa forum för samarbete med samtliga slaviska folk, vilket bland annat varit syftet med de stora slaviska kongresserna med början 1848 i Prag. Den senaste ägde rum i Minsk 2005 och var den nionde i ordningen. Man har till och med tagit fram en gemensam flagga och en nationalsång.

Ett antal mer eller mindre kända gestalter ur historien passerar revy i volymen. Främst bland dem är den tjeckiske historikern och Tjeckoslovakiens första president Tomáš Masaryk. Ett spännande avsnitt handlar om Sergej Sjarapov som i slutet av 1800-talet lade fram ett utopiskt projekt om ett gemensamt slaviskt rike under rysk överhöghet.

Det finns, som påpekas i boken, drag som anhängarna ofta förknippas med det gemensamslaviska som får stå för en tredje väg, mellan öst och väst, med kollektivistiskt medvetande, avsaknad av egoism och girighet med religiositet, helighet, familjevärden. Panslavisterna ville bevara eller söka sig tillbaka till en förmodern värld, precis som Russkij mir under ledning av Putin vill idag.

Slavofili får en oväntad betydelse i det motstånd som funnits i Bulgarien att ratificera Istanbulkonventionen om kvinnors rättigheter framtagen av Europarådet. Om detta handlar Nevena Nanchevas kapitel i volymen. Slavofili får här i folkligt medvetande stå för bevarandet just av traditionella könsroller och får kanalisera ett allmänt folkligt missnöje över Bulgariens transatlantiska val, alltså besluten att gå med i Nato och EU. Bulgarer har bland annat protesterat mot den paragraf som handlar om förbudet mot utövande av våld i nära relationer. Väst har inget med familjelivet i Bulgarien att göra. Inte heller Tjeckien har ratificerat konventionen. Turkiet har redan lämnat konventionen. Knäckfrågan är om det är rätt att skilja på begreppen kön och genus, vilket görs i konventionen.

Det är svårt att hitta sammanhang där alla slaviska folk kan ingå. Ofta framhävs en gemensam slavisk hednisk forntid eller en gemensam folkkultur, vilket behandlas i två kapitel i volymen under rubriken »An Ethnographic Look on Pan-Slavism».

Språken och diskussionerna om språkgemenskapen kunde ha ägnats ännu mer plats i boken. I kapitlet om Kroatien, skrivet av Tin Puljić och Senada Šelo Šabić, behandlas emellertid den illyriska rörelsen som på 1800-talet ville skapa ett gemensamt sydslaviskt skriftspråk och vars företrädare menade att alla slaviska språk egentligen skulle uppfattas som ett enda.

En gemenskap som inte alls nämns är de slaviska institutionerna vid olika lärosäten, liksom de internationella slavistkongresserna som regelbundet anordnas. Det är en form av allmänslavisk institutionell gemenskap som präglat universitetsvärlden.

Pan-Slavism and Slavophilia behandlar förtjänstfullt inte bara östeuropeisk historia utan också nutida politiska förhållanden. Volymen ger ett värdefullt och varaktigt bidrag till studiet och förståelsen av slavisk och europeisk geopolitik i fascinerande olika konstellationer och formationer.